

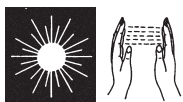
Odcizení a prostor pro radikální lásku

Přibližně před patnácti lety se do malého městečka poblíž katalánské metropole Barcelony přistěhovala jedna pětadvacetiletá žena z Prahy. Přinášela si s sebou sekularizovanou, nábožensky liberální a globalizací ovlivněnou mysl. Brzy potom, co si našla svého katalánského manžela, začala narážet na rozdíly mezi hodnotami své rodiny a rodičů svého manžela. Jedna z hlavních neshod pramenila z nedůvěry ze strany tchyně a tchána ohledně motivace, proč tato žena žije v Katalánsku, proč si vzala svého muže a proč s ním měla dvě děti. Jednoho dne se během zvláště vášnivého sporu s rodiči svého manžela dozvěděla dlouho nevyřčené názory: tchyně i tchán si mysleli, že coby migrantka z Čech opustila svou rodinu a založila si novou existenci v zahraničí jen proto, aby si našla muže, který by ji finančně zabezpečil. Bez ohledu na to, kolik času, úsilí a lásky věnovala své rodině, i po patnácti letech života se svým manželem, zapečetěných katolickou svatbou v kostele, byla nařknuta z toho, že její motivace je čistě materiální a sobecká. Toto nařčení bylo pro tuto ženu natolik bolestivé, že namísto dokazování opaku se rozhodla přestat se svou tchyní komunikovat.

V roce 2018, tedy rok před vypuknutím celosvětové pandemie koronaviru, jsem této ženě poradil, aby se pokusila o smíření se svou tchyní; přece jen je to starší paní, které táhne na osmdesát, a později by nevyřešené spory mohly všechny zúčastněné strany mrzet. Rok nato přišel koronavirus a se svou mocnou silou udeřil v první vlně na Španělsko zvláště tvrdě. Tchyně přijela z dlouho plánované dovolené s ostrým kašlem, za dva dny byla převezena do nemocnice, kde se nedostala na jednotku intenzivní péče, neboť tato život zachraňující místa byla přenechána pacientům, jejichž budoucnost byla v chaotických podmínkách provinční nemocnice vyhodnocena jako cennější. Stav tchyně se zhoršoval. V jeden den, kdy se tchyni udělalo trochu lépe, přišla zmíněná žena z Čech do nemocnice, aby své tchyni popřála brzké uzdravení a nabídla jí psychickou podporu. Pár dní nato se ale stav tchyně opět zhoršil a záhy zemřela. Vypořádání se s mrtvým tělem nabralo kvůli strachu z další nákazy koronavirem rychlý, až strojově efektivní spád: tělo by z nemocnice převezeno společně s dalšími mrtvými do márnice a co nejdříve spáleno. Žádné rozloučení nebylo možné, protože nemocnice nechtěla riskovat rozšíření nákazy. Veškeré osobní spory zůstaly nedořešené.

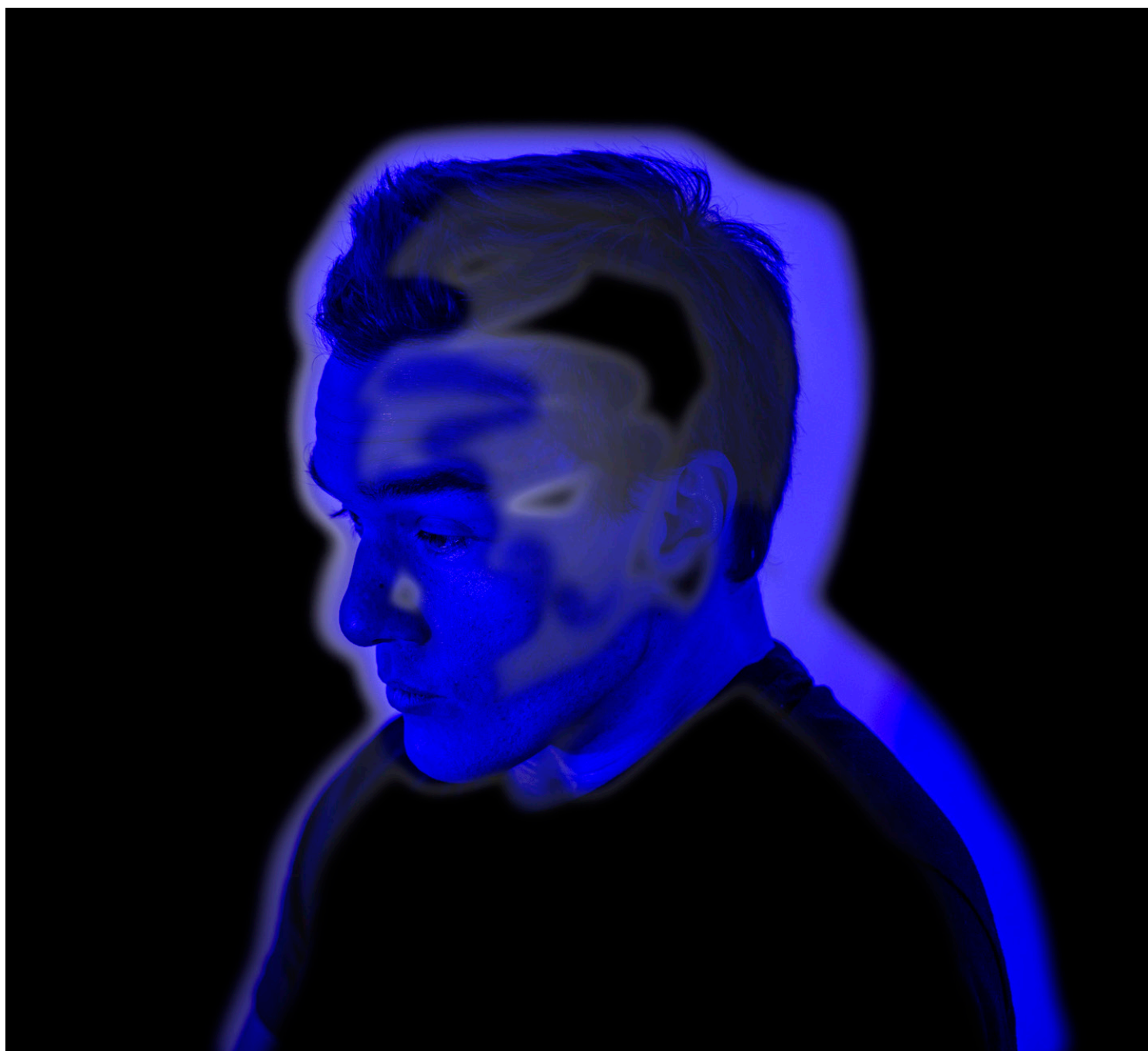
Výše uvedený příběh není ničím unikátní. Pouze během koronavirové krize přišlo mnoho lidí o své blízké, a to za mnohem horších podmínek. Na této sondě do všedního života mi však přijde unikátní to, jak běžné je nahrazovat myšlenky na smrt a naši smrtelnost za jakýkoliv ideologický systém, který nám poskytne utěšující klapky na oči a alibi na to, odložit osobní problémy do vzdálené a nedefinovatelné budoucnosti. Vždyť času je vždycky dost.

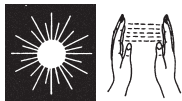
V případě ženy z Prahy bylo touto ideologií vyhodnocení, že tchyně je přirozeně zlá osoba. Uvedená žena, jejíž pohnutky znám důvěrně, podle mého názoru nedokázala vyhodnotit poměr mezi tím, být našťvaná na svou tchyni, a mnohem důležitějším faktem, že tchyně je starší paní, jež vyrostla ve zcela jiné kultuře, vzdělání a hodnotách, které všechny zabarvovaly její myšlení. Místo toho, aby o dost mladší žena z Prahy byla ta moudřejší, se uchýlila k pohodlnosti vlastnoručně vytvořeného příběhu, že tchyně je zlá paní, která to s ní nemyslí dobře, a proto je nejlepší možné řešení vymazat ji ze svého každodenního života. Byla tchyně opravdu taková? Možná. Aniž by ale dotyčná žena vynaložila úsilí a rozumným a upřímným způsobem si promluvila se svou tchyní o tom, co si o sobě vzájemně myslí, se to již nikdo nedozví. Ještě před smrtí zaviněné koronavirem vznikla mezi tchyní a snachou obrovská propast, jejíž hloubka přesahovala geografickou nebo objektivní vzdálenost. Nikdo neměl zájem si promluvit. Žádná strana tohoto příběhu neměla zájem se změnit, a to i přesto, že si přály tento vztah zlepšit, avšak nikoli za cenu obětování své pozice, svého názoru, své ideologie, která maskuje složitost reality

života druhé osoby (se všemi kladnými, zápornými a protikladnými vlastnostmi) a dělá z ní pohodlnou karikaturu a jednoduchý cíl pro nařčení a nenávist.

Chceme-li změnit však náš vztah ke druhým lidem, nepředpokládejme, že se nám povede změnit druhou osobu. Jsme si vůbec vědomi, že je to ona druhá osoba, která by se měla měnit? Možná náš vztah s druhými trpí pouze proto, že jsme obětí naší vlastní představivosti a vytvořených iluzí o tom, kým má druhá osoba podle nás být. Je málo pravděpodobné, že jsme si vytvořili věrný obraz povahy druhé osoby. Mnohem pravděpodobnější je, že naše existující

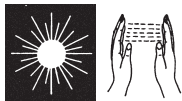
představa a znalosti o druhých lidech nás dramaticky omezují je skutečně poznat. Ať už říkáme tomuto „předporozumění“ druhým lidem „stereotypy“, nebo jen „heuristiky“ naší omezené zvířecí psychologie, představuje jakýsi filtr toho, kolik poznatků, emocí a neverbálních signálů můžeme od druhých vstřebávat. A čím méně nás někdo zajímá, čím méně jsme vůči němu otevření, tím více odfiltrováváme cokoli, co se dané osoby týká.

Každý z nás nevyhnutelně přistupuje nejen k druhým lidem, ale obecně ke světu s nějakým předporozuměním, které nám umožňuje dávat věcem kolem nás smysl a ovlivňuje také to, čemu věnujeme pozornost. Předporozumění není žádná nemoc. Jedná se o nezbytnou vlastnost lidského údělu a toho, že jsme prosáknutí historií, jejíž události, hodnoty, hrdinové a antihrdinové formují naše sny, názory a cíle. Předporozumění není pouze něco, co na nás dýchá z minulosti, ale po vzoru existencionalistů z 20. století se naše předporozumění neustále modifikuje a vyvíjí v závislosti na našich subjektivních zkušenostech. Nebýt předporozumění a hrdinů minulosti, museli bychom každé ráno – předtím, než vstaneme z postele – vypracovávat „from scratch“ systém našich hodnot, který by nám dal důvod se vůbec obtěžovat vstát, obléknout se a jít do školy nebo práce. Každé ráno bychom tak museli být reinkarnací Nietzscheho postavy Übermensch, která je schopna vytvářet hodnoty bez odkazu na linky a cykly historie.

Předporozumění je lidskou nutností. Ale jako všechny mocné nástroje má i tento své kladné a stinné stránky. Pokud se nesnažíme aktivním a vědomým způsobem aktualizovat své předporozumění, hrozí nám, že se staneme pouze spícím surfařem na vlnách historie, které jsou posouvány těmi, již mají sílu a vůli na to, prosazovat svou individuální představu kolektivní budoucnosti. Pasivní odvolávání se na zděděné historické, kulturní a společenské předporozumění dělá z jednotlivců členy kolektivní masy lidstva, v níž se podobáme pěšcům, jejichž osudem je být obětován kvůli cíli, který nám není znám a který si ani nepřejeme, ale následujeme jej, neboť tlaky přizpůsobit se většinovým trendům uměle diktovaným miliardovou mašinerií neuromarketingu, PR agentur a virtuální politikou signalizace ctností jsou příliš silné. Oběťmi zakořeněného předporozumění mohou být všechny části politického spektra od konzervatismu a lpění na starých dobrých časech po progresivisty, kteří předporozumění čerpající z minulosti naplňují fundamentalismem ahistorické přítomnosti — předporozuměním, jež se pouze tváří jako nové právě onou neznalostí nebo vědomým ignorováním minulosti.

Pokud předporozumění, tedy naše jednání podmiňované historickým pozadím, je nejen nedílnou součástí lidských životů, ale také limitujícím faktorem toho, jak dokážeme být otevření vůči novým zkušenostem a jiným lidem, dává smysl se ptát, zdali jsme toto předporozumění schopni překonat, nebo aspoň omezit jeho vliv. Proč bychom to měli dělat? V případě dříve zmíněné ženy-migrantky z Česka, která se ocitla v Katalánsku uvnitř sporu se svou tchyní, by více reflexe nad vlastní konstruovanou ideologií toho, proč je druhá osoba zlá nebo nehodna mého zájmu, mohlo vést k důležitému usmíření před smrtí. Neznamená to, že by otevřená diskuze vyřešila všechny spory – říct, že snacha se vdala pro peníze, je atak na nejitěrnější části osobnosti člověka –, avšak neochota a nyní nemožnost přijít k druhému člověku se skutečně otevřenou myslí a srdcem a možná poprvé druhou stranu pochopit vedou k tomu, že spor a nepochopení určitě vyřešeny nebudou.

Snaše a tchyni chyběla možnost *odcizení* se z každodenních rutin diktovaných vlastní konstruovanou ideologií o druhé osobě a také hlubokým předporozuměním toho, jak se mají nebo nemají řešit spory. Odcizením v tomto případě myslím radikální vytržení z každodennosti, často vyvolané bohužel až smrtí blízké osoby, které možná poprvé člověku umožní uchopit

vlastní život a jeho průběh coby objekt reflexe. Jedná se o moment vystoupení ze sebe samotného/ho, které s sebou přináší existenciální úzkost [Angst] kvůli povinnosti být sám za sebe možná poprvé v životě zodpovědný. V tomto odcizujícím momentu se však skrývá prostor potenciality. Člověk může v mezích vlastních limitů cíleně zůstat ve svém odcizeném stavu a prozkoumat přímější kontakt s realitou a vztahy s druhými lidmi. Existenciální odcizení si představuji ve formě uzávorkování, husserlovské epoché běžné každodennosti, které nám poprvé dává možnost reality v co nejvíce očištěné podobě od našeho předporozumění a ideologií.

Husserl a jeho následovatelé se snažili očistit svůj intencionální vztah ke světu proto, aby dospěli esencím objektů našeho vnímání. Pochopitelně jedním z mnoha možných objektů je také vztah k druhým osobám. Zatímco pro husserlovce bylo uzávorkování světa a určitá forma odcizení pouhou metodologií pro tvorbu nové rigorózní vědy o vědomí, při vztažení této metodologie na mezilidské vztahy dosáhneme absolutní otevřenosti vůči druhému, vztahu bez jakékoli ideologie nebo teorie o tom, kým druhý je a jak bychom se k němu měli chovat. Na jednu stranu uzávorkování vede k existenciálnímu odcizení a z něho pramenící úzkosti, na druhou stranu můžeme toto subjektivní vyprázdnění chápat jako radikální otevřenost a přijetí Druhého, které naplňuje definice *radikální lásky*: nefiltrovaný zájem dosáhnout, nebo aspoň na chvíli pocítit podstatu Druhého. Že se jedná o nebezpečný akt, v němž se stáváme nesmírně zranitelní vůči komukoli, kdo by měl úmysl naší radikální otevřenosti, tedy radikální lásky, zneužít? Jistěže. Neexistuje matematická rovnice nebo filozofický systém, díky kterému bychom mohli předem rozhodnout o úspěchu radikální lásky. Nezbyvá nám se zde, v tomto prostoru odcizení, uzávorkování sebe samého a radikální lásky, odvolat na kierkegaardovský „skok víry“, během kterého můžeme pouze doufat, že naše pevná víra povede na konci ke kvalitativní změně našeho vztahu k Druhému (člověku, Bohu) a coby vedlejší produkt i vztahu k nám samotným.

Vedle smrti existuje kvalitativně stejně intenzivní mód prožívání, jenž dokáže navodit pocity momentálního odcizení: umělecký zážitek. Jak tvrdil kanadský mediální teoretik Marshall McLuhan, umělci a umělkyně tvoří nepostradatelnou vrstvu každé společnosti. Díky své psychické konstituci a uměleckému tréninku hrají roli „antény společnosti“, která dokáže v kolektivním vědomí, sociálních a technologických infrastrukturách dohmátnout pro ostatní neviditelné fenomény a díky tomu, že jim přidělí nějakou estetickou formu, umožní běžnému člověku prožívat to, co je za normálních okolností skryté.

Před uměním se tak nabízí možnost místo současného trendu „verbalizace umění“, kde je fyzický či haptický zážitek v umění nahrazován dominancí narativního obsahu a signalizací příslušnosti k dobově správné morálce, vrátit se k otevírání ignorovaných, neviditelných, ba zapomenutých zážitků. Především těch, které dokážou simulovat dočasnou smrt subjektu, díky čemuž se naše subjektivita ocitne mimo stereotypické prožívání diktované naším předporozuměním toho, kým a čím jsme my i ti druzí, a v radikální otevřenosti můžeme navázat vztahem radikální lásky nefiltrovaný, nezprostředkovaný vztah vůči Druhému. Umění má moc navrhnout architektonické prostory a open-ended dramatické scénáře, v jejichž útrobách může naše desubjektivizované Já dojít ke smíření a konečně i k navázání lásky k lidem, kteří jsou pro majoritní společnost dlouhodobě neviditelní. Ani ne kvůli tomu, že by majorita byla tak zákeřná, spíše zaměstnaná předporozuměním a nevědomou ideologií, že je dobré se vyhýbat všemu jinému, stereotypicky nepěknému, jinak řečeno, všemu, co by nám škvírou v Matrixu mohlo odhalit pravdu; pravdu o roli tělesnosti v konstituci našich životů a v neposlední řadě pravdu o naší vlastní smrtelnosti.